

Nacisti často vyzdvihovali úlohu robotníkov i roľníkov. Prvý máj vyhlásili za sviatok a nariadením zaistili, aby všetci dostali platenú dovolenku.⁵⁴ Hitler prehlásil: „Poznám len jednu šľachtu – tú pracujúcu!“⁵⁵ Na znak zlikvidovania triednych rozdielov v nacistickom Nemecku zorganizovali nacisti pálenie rôznofarebných školských čiapok detí.⁵⁶ Podobne uniformy, rovnaké tričká či iná forma rovnakého oblečenia symbolizujú triednu rovnosť. To, čo všetkých spája do jedného celku, je príslušnosť k národu ako vyššej rasovej, historickej, duševnej a organickej realite, ktorá pojíma všetkých členov etnickej komunity, ktorí do nej patria.⁵⁷

Predstavy o rozklade spoločnosti

Mýtickú „národnú komunitu“ fašizmus považuje za prirodzený stav vecí, ktorý môžu narušiť javy ako krízenie rás, imigrácia, protinárodná mentalita reprezentovaná individualistickým liberalizmom alebo internacionalistickým socializmom a množstvom iných „nepriateľov“ národa a cudzích vplyvov vytvorených modernou spoločnosťou (ako úpadok morálky, kozmopolitizmus, feminizmus, konzum atď.). A to všetko sa podľa fašistov práve deje, kríza neodvratne prichádza. Príbeh o prichádzajúcej kríze a kolapse je vo fašistickom diskurze veľmi silný a zároveň kľúčový, keďže vytvára dojem okamžitého ohrozenia a nevyhnutnosti rýchlo a rázne konať.

Léon Degrelle (1906 – 1994), známy belgický fašista a vodca strany REX, ktorá získala množstvo priaznivcov predovšetkým vďaka tvrdej kritike korupcie v belgickej politike, v roku 1938 písal: „Skorumpovaná vo svojej morálke, zanedbaná vo svojej viere, nabitá individualizmom, fanatizmom a hrdosťou, stratila kontakt s láskou, s láskou Boha a človeka. Anemická moderná Európa čaká na poslednú ranu, posledné krče, posledné mŕtvolky. Blíži sa hodina zúčtovania.“⁵⁸

Fašisti tvrdia, že národ je chorý, rozožieraný dekadenciou v kultúre, zhubným vplyvom medzinárodných finančníkov, prehnutou liberálnou/buržoáznou spoločnosťou, devastujúcim kultúrnym bolševizmom, skorumpovanými politikmi či kultúrnym internacionalizmom a podobne. Úpadok liberálnodemokratického

.....
⁵⁴ FRITZSCHE, Peter. *Life and Death in the Third Reich*. Harvard: Harvard University Press, 2008, s. 45 – 46.

⁵⁵ *Völkischer Beobachter*, Nov. 21, 1936, s. 1.

⁵⁶ GRUNBERGER, Richard. *The 12-year Reich: A Social History of Nazi Germany 1933–1945*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971, s. 46.

⁵⁷ GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. London a New York: Routledge, 1991, s. 37.

⁵⁸ DEGRELLE, Léon. *Révolution des âmes*. Paris: Les Éditions de la France, 1938, s. 161 – 162. Preklad podľa GRIFFIN, Roger (ed.). *Fascism (Oxford Readers)*. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 358.

systemu, „chorá“ architektúra, zvrhlá hudba, literatúra, divadlo i výtvarné umenie, dekadentnosť, sexuálne úchylky, duševné poruchy, opustenie morálky a starých zažitých konvencií, emancipácia žien a feminizmus, skazené tanečné štýly ako tango, foxtrot, jazz či swing⁵⁹ a podobne – to všetko boli a sú veľmi silné témy fašistickej rétoriky i ideológie. Navyše, vo fašistickom diskurze sú konštantné a veľmi sa nemenia.

Už v 30. rokoch bol napríklad jedným z hlavných problémov fašistov americký Hollywood, ktorý podľa nich otupoval zmysly mládeže a tá sa následne namiesto budovania prosperity svojho národa oddávala pitkám a neviazaným sexuálnym radovánkam.⁶⁰ Všadeprítomná dekadencia podľa britského fašistu (a bratranca z druhého kolena známeho spisovateľa Gilberta Keitha Chestertona, 1874 – 1936) Arthura Kennetha Chestertona (1899 – 1973) obmedzovala politický aktivizmus. Všadeprítomná „hedonistická“ kultúra ničila podľa neho duchovnú vôľu a zatemňovala naliehavosť „obrodzenia krajiny“, čo viedlo k smrti národa. Písal, že „duch dezilúzie, beznádeje a kapitulácie, materialistická rakovina, udáva smer k degenerácii a konečnej smrti“.⁶¹ Masová kultúra podľa fašistov nestimulovala intelekt a naopak dávala ľuďom lacnú zábavu, ktorá ich pripravovala o emócie i vôľu. „Uctievanie sexuálnych hrdinov a amerických televíznych hviezd mladými citlivými a hlúpučkými dievčatami“ malo byť jasným dôkazom dekadencie mládeže.⁶²

Gaston-Armand „Guy“ Amaudruz (1920 – 2018), švajčiarsky fašista odsúdený v roku 2000 za popieranie holokaustu, písal ešte v roku 1979 o skazenej americkej politike, ktorú mali podľa neho diktovať Židia za účelom zničenia árijskej rasy: „Vedúci predstavitelia USA, v mene žido-slobodomurárskeho bludného humanizmu nechcú cudziu populáciu udržať len vo svojej krajine, nestačí im prinútiť ich, aby sa miešali s bielymi, oni chcú donútiť západoeurópske vlády, svojich otrokov, aby aj ony otvorili svoje hranice farebnej imigrácii. Sú proti každej biologickej politike, pretože tá by zničila ich silu, založenú na dekadencii a na posilňovaní dekadencie. Choré populácie, zaplavené nemocnicami a ústavmi pre bláznov a slabých, sa totiž nebudú proti týmto plutokratickým parazitom búriť.“⁶³

Základom ideológie súčasnej gréckej fašistickej strany Zlatý úsvit je viera, že grécka spoločnosť je v rozklade (strana existuje od roku 1980, v čase písania knihy

.....
⁵⁹ KOURA, Peter. *Swingári a potápky v protektorátní noci. Česká swingová mládež a její hořkej svět*. Praha : Academia, 2016, s. 113 – 216.

⁶⁰ Pozri napr. LINEHAN, Thomas, „A Dangerous Piece of Celluloid? British Fascists and the Hollywood Movie“, In. *EnterText*, 1.1, 2011, s. 41 – 54. Vzťah fašistov k „sexuálnej“ revolúcii je jedným z argumentov pre „reakčnosť“ fašizmu. V tomto zmysle mali naozaj bližšie ku konzervatívcovi (napríklad Mussoliniho kultu vyšportovaného tela a nemeckému nudizmu) a odmietali „moderné trendy“.

⁶¹ *The Blackshirt*, No. 87, 21st December 1934, s. 1.

⁶² *Action*, 4. 9. 1937, s. 20.

⁶³ ARMAUDRUZ, Gaston-Armand. How to save Europe. In. *Europae*, No. 1, 1979, 86 – 87.

má v gréckom parlamente osemnásť zástupcov). Helenizmus podľa nich upadá, krajina je v ruinách pre nekompetentnosť gréckych politikov, ktorí zničili národ (v textoch Zlatého úsvitu sa píše Národ s veľkým „N“), dekadencia gréckej spoločnosti je všadeprítomná: politická, kultúrna, morálna. Grécko je v porovnaní so svojou zlatou minulosťou v úplných troskách.⁶⁴ Ludová mládež, mládežnícka organizácia súčasnej slovenskej neonacistickej strany Kotleba – Ludová strana Naše Slovensko (LSNS) si ako svoj prvý cieľ dáva výchovu „mladej generácie slovenského národa v duchu vlasteneckých a kresťanských hodnôt a jej oslobodenie spod vplyvu dekadencie a morálneho úpadku“.⁶⁵ Jej členovia sa „sa odhodlane postavili pred historickú úlohu zachrániť slovenský národ z pazúrov dekadencie, úpadku morálnych hodnôt a západného liberalizmu, ktoré sa svojim deštruktívnym pôsobením snažia zničiť identitu Slovákov“.⁶⁶

Podobne ako pri mýte o znovuzrození, i predstavy o degenerácii, dekadencii a rozklade spoločnosti sú omnoho staršie než sám fašizmus. Predstavy o degenerácii, ktoré formovali fašizmus, majú korene vo filozofii konca 19. a začiatku 20. storočia a ešte o nich bude reč. Teraz spomeňme aspoň dvoch najvýznamnejších filozofov, ktorí ich pomohli šíriť. Jedným z nich je Max Simon Nordau (1849 – 1923), lekár, spisovateľ, spoločenský kritik a sionista, ktorý spolu s Theodorom Herzlom (1860 – 1904) založili v roku 1897 Svetovú sionistickú organizáciu. Nordau bol autorom niekoľkých kníh, jeho najvplyvnejšou však je *Degenerácia* (Entartung) z roku 1892,⁶⁷ v ktorej kritizuje časť moderného umenia ako Entartete Kunst (zvrhlé umenie). Prvé semienko myšlienky o skazenosti moderného umenia, ktoré vyklíčilo za nacizmu, zasial Žid.

Ďalšou, a v tomto zmysle zrejme omnoho vplyvnejšou osobnosťou, ktorá predstavy o úpadku národa a civilizácie výrazne ovplyvnila, bol nemecký historik a filozof Oswald Spengler (1880 – 1936). Vo svojom diele sa zaoberal porovnávacím štúdiom spoločností a kultúr. Tie podľa neho podliehali základným biologickým zákonom života – zrod, život, úpadok a smrť. Všetky civilizácie museli podľa neho týmto „cyklom“ života prejsť a potom čeliť neodvratiteľnému koncu zapríčinenému neschopnosťou vyrovnáť sa s novými okolnosťami a čeliť novým problémom. Európa a západná civilizácia boli podľa neho začiatkom 20. storočia práve na konci tohto životného cyklu a nemohli robiť nič, len prijať svoj osud so stoickým pokojom: „Nemôžeme nič robiť, pretože sme sa narodili na začiatku zimy civilizácie, nie na jej zlatom vrchole.“⁶⁸ Napriek ohromnej Spenglerovej snahe podložiť

⁶⁴ Pozri VASILOPOULOU, Sofia - HALIKIOPOULOU, Daphne. *The Golden Dawn's „Nationalist Solution“: Explaining the Rise of the Far Right in Greece*. London: Palgrave Macmillan, 2015.

⁶⁵ Ludová mládež – Naše ciele. Online <http://www.ludovamladez.sk/nase-ciele/> cit. 14. 7. 2017.

⁶⁶ Ludová mládež – O nás. Online <http://www.ludovamladez.sk/o-nas/> cit. 14. 7. 2017.

⁶⁷ V tejto práci som pracoval s anglickým vydaním z roku 1968. Pozri NORDAU, Max. *Degeneration*. New York: Howard Fertig, 1968.

⁶⁸ SPENGLER, Oswald, *The Decline of the West*, London: Allen und Unwin, 1932, s. 44. V roku

Nacisti boli posadnutí predstavami o dekadencii a rozklade spoločnosti. Keď sa dostali k moci, začali likvidovať všetko, čo považovali za skazené či podradné. Medzi zakázanými knihami, výtlačky ktorých sa museli spáliť, boli diela spisovateľov ako Bertold Brecht, Albert Einstein, Ernest Hemingway, Aldous Huxley, Thomas Mann či Erich Maria Remarque a mnohí ďalší.

svoje tvrdenia historickými faktami, zachádzal s nimi veľmi násilne až diletantsky a seriózní historici dnes jeho dielo i predpovede odmietajú. Koniec-koncov, aj história samotná potvrdila jeho omyl. V každom prípade, v prvých dekádach 20. storočia jeho názory do značnej miery ovplyvňovali súčasníkov.

Z mnohých autorov, filozofov a spisovateľov, ktorí mali výrazný vplyv na formovanie nemeckého nacizmu, spomeňme aspoň Theodora Fritscha (1852 – 1933), nemeckého novinára a zúrivého antisemitu, ktorého syn Theodor Fritsch (1895 – 1946) bol horlivý nacist a vstúpil do SA. Podobne ako Spengler, i on bol zhrozený z ním vnímaného úpadku, dekadencie a krízy v Nemecku. Fritsch založil ešte začiatkom storočia časopis *Hammer*. V článku z roku 1921 s príznačným názvom *Potreba liečby národa* písal o dôvodoch na založenie časopisu: „Mali sme jeden veľmi ambiciózný cieľ: prebudiť z ilúzií národ, ktorý sa potáca v slepote a naháňa potešenie a varovať ho pred strašným nebezpečenstvom, ktoré sa, ako čierne búrkové mraky, zhromažďovalo nad hlavami ľudí a ktoré teraz vypustilo svoj hnev drvivou silou vo svetovej vojne a revolúcii. Videli sme pri-

2011 vyšlo aj v českom preklade. Pozri SPENGLER, Oswald. *Zánik Západu*. Praha: Academia, 2011.

chádzať kolaps – už vtedy!⁶⁹ Každý fašizmus má pritom svoju vlastnú predstavu o úpadku. Pre Mussoliniho bola úpadkom Talianska jeho zaostalosť a fakt, že väčšina obyvateľstva žila na vidieku a bola nevzdelaná. Snažil sa preto o modernizáciu. Naopak, v nacistickom Nemecku bola situácia iná: modernizáciou už prešlo a boli to práve rôzne prúdy umeleckých avantgárd, ktoré sa nacistom javili ako prejav úpadku a dekadencie.

Národné znovuzrodenie

Obsesia dekadenciou a predstavy o úpadku nie sú to jediné, čo ideologický balíček fašizmu ponúka. Už George Mosse si v 60. rokoch všimol, že fašizmus nie je nihilistickým hnutím. Práve naopak – fašizmus má aj „pozitívnu“ ideológiu v zmysle, že má i istú náplň, ciele, že nie je len deštruktívny. A práve to zapríčinilo úspech fašistov. Milióny ľudí v medzivojnovnej Európe nevolili fašistov len pre ich nihilizmus či deštruktivnosť. Videli v ňom riešenia. Na jednej strane sa fašizmus snaží vytvoriť dojem krízovej situácie tesne pred zrútením, na druhej ponúka okamžité a rýchle riešenia.

Roger Griffin túto „dialektiku fašizmu“ nazýva „mýtom o znovuzrození“, resp. „palingenézou“ – z gréckych slov *palin* (znovu) a *genesis* (zrodenie). Je to podľa neho už spomínaná viera súčasníkov, že žijú v „prelomovom období dejín“. Nimi vnímaná korupcia, nepravosť, tyrania, chaos alebo dekadencia (teda to, čo sme my nazvali rozklad spoločnosti a úpadok) už dosiahli vrchol. Namiesto pesimistickej rezignácie však vnímajú svoju dobu ako koniec jednej epochy a začiatok nového, lepšieho obdobia. Sú presvedčení o tom, že práve oni a fašizmus nastolia nový, lepší spoločenský, kultúrny, politický a ekonomický poriadok, zregenerujú kultúru, zrekonštruujú štát, revitalizujú národ a začnú novú éru národa/civilizácie/kultúry.

Hitler o tomto prelomovom období dejín neustále hovoril a bezpochyby bol o ňom i skalopevne presvedčený. Hermann Rauschnig (1887 – 1982), ktorý bol v rokoch 1932 – 1934 členom NSDAP a s Hitlerom sa mnohokrát rozprával, si na to spomína vo svojej knihe *Rozhovory s Hitlerom*: „Dostali sme sa do zlomového bodu svetových dejín – to bola konštantne jeho téma (...) Sám seba videl ako vyvoleného plniť nadľudské úlohy, ako proroka znovuzrodenia človeka v novej forme. Ľudstvo, tvrdil, malo pôrodné bolesti veľkej metamorfózy.“⁷⁰ Hitler, podobne ako ďalší fašisti v minulosti i dnes, ideám o úpadku a radikálnej a rýchlej potrebe zno-

.....
⁶⁹ Z článku Hammer-Ziele. In. LEHMAN, Paul (ed.): *Neue Wege aus Theodor Fritsch's Lebensarbeit: eine Sammlung von Hammer-Aufsätzen zu seinem siebzigsten Geburtstage*. Leipzig: Hammer-Verlag, 1922, s. 365 – 373.

⁷⁰ RAUSCHNIG, Hermann. *Hitler Speaks*. London: Thornton Butterworth, 1939, s. 237 – 242. Vyšlo aj v češtine, pozri RAUSCHNIG, Hermann. *Rozmluvy s Hitlerem*. Praha: Pavel Mervart, 2006.

vzrodenia a očisty národa skutočne veril. Je až fascinujúce, ako dokážu niektorí ľudia týmto ideám prepadnúť a na ich základe potom vysvetľovať všetok okolitý svet a dianie v ňom. Ide o akýsi psychologický „dejnotvorný“ pocit. Mýtus o znovuzrození v Griffinovom poňatí teda nie je len symbolické rozprávanie alebo rozprávka. Pre ľudí veriacich v tento mýtus je to živá realita, vysvetlenie ich miesta a úlohy vo svete. Je to ich „najvnútornejší“ pocit, ktorý konštituuje ich myšlienkový svet.

George Mosse nezašiel tak ďaleko, aby hovoril o „znovuzrození“, tieto tendencie fašizmu si však tiež všimol. Napríklad mladá generácia tej doby sa podľa neho v 30. rokoch 20. storočia pokúšala o útek z materialistickej spoločnosti, v ktorej bola vychovávaná. Pokúsila sa nájsť nový zmysel života, novú dynamickosť. Na jednej strane to viedlo k boju proti zaužívaným konvenciám, na druhej strane k novému zmyslu spolupatričnosti. Fašistické hnutia mladej generácii poskytli oboje – tak pocit spolupatričnosti, ako aj vyjadrenie ich mladíckej revolty.⁷¹ Teoretik Britskej únie fašistov Alexander Raven-Thomson (1899 – 1955) písal, že Spengler predpovedal „nevyhnutný koniec západnej civilizácie, podobný ako u všetkých civilizácií, ktoré zmizli predtým. Kultúrna mužnosť a sila ich opustili a ony sa potopili do senilnej hniloby.“ Podľa Ravena-Thomsona sa však mýlil: „Fašizmus ako revolučné hnutie prichádza revidovať tento spoločenský rozklad a vrátiť západnej civilizácii jej hlbší kultúrny zmysel.“⁷² Vo fašistickej propagande je toto znovuzrodenie, alebo obroda národa, často reprezentované úsvitom. Sám Hitler bol na plagátoch často štylizovaný do polohy, v ktorej za ním vychádza slnko.

Z roku 1936 pochádza plagát *Nech žije Nemecko!* (Es lebe Deutschland!), na ktorom je Hitler s „anjelskou aurou“ – slnkom symbolizujúcim znovuzrodenie. Führer tu predstavuje spasiteľa so svätožiarou. Nacistická vlajka plápolajúca vo vetre vyvoláva dojem nového vánku v politike a celkovo budí plagát až náboženský dojem.⁷³ V 30. rokoch vydala nemecká pošta sériu pohľadníc z rôznych nemeckých miest s vychádzajúcim slnkom v pozadí, uprostred ktorého bol hákový kríž. Nový deň symbolizoval práve tento fašistický mýtus o znovuzrození. S nacistami totiž, podľa ich propagandy, prichádzalo svetlo a nádej na lepšiu budúcnosť.⁷⁴ Keď sa v roku 1933 stal Hitler kancelárom, nacisti a ich sympatizanti boli presvedčení, že sú svedkami znovuzrodenia svojho národa, predtým porazeného, zneucteného a zdevastovaného. Jeden z nich o nástupe Hitlera k moci písal: „Zajtrajšok

.....
⁷¹ MOSSE, George L. *Nazi Culture: intellectual, cultural, and social life in the Third Reich*. London: W. H. Allen, 1966; alebo MOSSE, George L. *Masses and Man: nationalist and fascist perceptions of reality*. New York: H. Ferting, 1980.

⁷² Oba citáty z RAVEN-THOMSON, Alexander, Why Fascism? In. *Fascist Quarterly*, Vol. I, No. 2, 1935, s. 245 – 247.

⁷³ Dostupný online na stránkach German Propaganda Archive www.bytwerk.com/gpa/posters/dove.jpg cit. 6. 1. 2014

⁷⁴ Online na stránkach www.germanpostalhistory.com cit. 25. 6. 2017.

Adolf Hitler na propagandistickom plagáte ako symbol znovuzrodenia Nemecka. Nápis hovorí „Nech žije Nemecko!“

sa stal dneškom. Pocit, že prichádza koniec sveta, sa zmenil na pocit nového začiatku. Konečný cieľ máme dnes bezpochyby v zornom poli, ktoré sa pred nami otvára, naša viera v zázraky sa teraz aktívne využíva na transformáciu skutočnosti.⁷⁵ Fašistický mýtus o znovuzrození si našiel i praktické vyjadrenie. Ako príklad uveďme program premeny Pontínskych močiarov na úrodnú pôdu (program Bonifica Integrale), ktorý talianska propaganda často využívala ako symbol „znovuzrodenia“ a „očisty“ Talianska od bahna.⁷⁶ Z bahnska chcel nechať urobiť úrodnú pôdu a ako metaforický symbol víťazstva fašizmu nad bah-

nom postaviť na tomto území niekoľko miest. Projekt sa podarilo viac-menej úspešne dokončiť v roku 1939, keď slávnostne otvorili posledné mesto.⁷⁷

Fašistické znovuzrodenie však neznamená reštauráciu niečoho, čo už bolo. Ide skôr o „nové narodenie“, očistu národa, vytvorenie nového typu spoločnosti, inšpirovanej „zašlou slávou“ (Mussoliniho návrat k tradíciám rímskeho impéria, Hitlerova Tretia ríša ako následníčka dvoch predošlých a pod.), ale stále novej.

⁷⁵ PETERSEN, Julius. *Die Sehnsucht nach dem Dritten Reich in deutscher Sage and Dichtung*. Berlin, 1934, s. 1.

⁷⁶ Napríklad britskí fašisti boli týmto Mussoliniho programom doslova fascinovaní. Pozri napr. *Fascist Week*, No. 11, 19th January 1934, s. 1.

⁷⁷ Vďaka tomuto programu získalo Taliansko dohromady viac ako 600-tisíc hektárov úrodnej pôdy, päť nových miest (Littoria dokončená v roku 1932 – dnes Latina, Sabaudia v roku 1934, Pontinia v roku 1935, Aprilia v roku 1937 a Pomezia v roku 1939) a niekoľko desiatok drobných dedínok a usadlostí. Všetky mestá boli starostlivo urbanisticky naplánované s charakteristickou fašistickou architektúrou. Celý program bol propagandisticky náležite využívaný, čím sa z relatívne úspešného programu stal symbol fašistickej obnovy a „Nového Talianska“. Viac pozri STEWART-STEINBERG, Suzanne. *Grounds for Reclamation: Fascism and Postfascism in the Pontine Marshes*. In. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*. Vol. 27, No. 1, 2016, s. 94 – 142.

Tvorí „nového človeka“, „novú civilizáciu“. Snaží sa zničiť existujúce spoločenské usporiadanie a umenie (resp. tú jeho časť, ktorá je považovaná za dekadentnú, skazenú, skorumpovanú a pod.), ale nie preto, aby sa vrátil k starému, zidealizovanému svetu. Naopak, jeho utopickým cieľom je vytvorenie nového spoločenského usporiadania a „novej moderny“. Francúzsky spisovateľ, fašista a neskôr horlivý kolaborant Drieu La Rochelle (1893 – 1945) v roku 1941 písal o zlomovom momente európskych dejín, o vytvorení nového európskeho poriadku a objavení „nového človeka“: „V tejto chvíli sa nové spôsoby bytia spojili so spôsobmi myslenia, ktoré po nich dlho volali. Zrodil sa nový človek (...) obnovený duch a telo hodnôt sily, odvahy, vernosti, dychtiaci po tom, aby bol vyskúšaný, aby bol testovaný, aby založil svoj život na bezprostrednom a konštantnom vzťahu medzi tým, čo si myslí, a tým, čo dokáže (...) Toto je veľká revolúcia dvadsiateho storočia, ktorú časť francúzskych intelektuálov slabo cítila prichádzať, ale nebola schopná ju pochopiť a komunikovať národu: je to revolúcia tela, obnovenie tela.“⁷⁸ Vidkun Quisling (1887 – 1945), známy predseda nórskych fašistickej strany Národné zhromaždenie (Nasjonal Samling, NS), po obsadení Nórska Nemeckom písal: „Vojna šokom prebudila nórsky národ z jeho hlbokého spánku a myšlienka na národnú rekonštrukciu sa zrodila (...) Vytvorením Nasjonal Samling sme zabezpečili novú národnú autonómiu pre nórsky národ a vytvorili základ pre národné znovuzrodenie v duchu historických tradícií nášho národa.“⁷⁹

Mýtus o znovuzrození je, pochopiteľne, jeden z najčastejších mýtov v dejinách ľudstva. Zvyčajne sa spája s náboženstvom (napr. *Parusia* v kresťanstve a islame a pod.), v tomto prípade však nevychádza z náboženských motívov, ale zo sekulárnej prirodzenej ľudskej tendencie tvoriť tieto mýty (Fénix povstávajúci z popola, renesancia, New Deal prezidenta Roosevelta, nemecká Stunde Null, perestrojka a pod.).⁸⁰ Je navyše prítomný takmer vo všetkých ideológiách, aspoň v ich utopickej, revolučnej fáze. Hlboká psychologická túžba po očiste cez „tvorivú deštrukciu“ našla svoje vyjadrenie v regeneračných mýtoch a snahe vytvoriť „nového“ človeka v bolševizme, maoizme, u Červených Khmérrov a mnohých ďalších revolučných hnutiach.

Sám osebe preto mýtus o znovuzrození nedáva pri definícii fašizmu zmysel. Griffinova „palingenéza“ funguje len v nadväznosti na revolučný nacionalizmus, o ktorom sme už hovorili. Fašizmus nemôžeme definovať len týmto mýtom o znovuzrození, podobne ako ho nemôžeme definovať len revolučným nacio-

⁷⁸ Renaissance de l'homme européen, Notes pour comprendre le siècle. Paris: Gallimard, 1941, s. 149 – 54, citované podľa GRIFFIN, Roger (ed.). *Fascism (Oxford Readers)*. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 355 – 356.

⁷⁹ Nationaler Verfall und nationale Wiedererhebung. In: Quisling ruft Norwegen! (Munich: Franz Eher Verlag, 1942), s. 118–119. Citované podľa GRIFFIN, Roger (ed.). *Fascism (Oxford Readers)*. Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 366 – 397.

⁸⁰ GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. London a New York: Routledge, 1991, s. 33 – 34.

nalizmom. Fašizmus definujú len vo vzájomnom vzťahu, keď sa navzájom vymedzujú a navzájom si určujú mantinely. Každý nový americký prezident príde s myšlienkou nových a lepších Spojených štátov. Základom kampane Donalda Trumpa (1946) v roku 2016 bolo heslo *Urobme Ameriku znova veľkou!* (Make America Great Again!) čo nápadne pripomína mýtus o znovuzrození. Ak však chceme hovoriť o fašizme, táto palingenéza sa musí spojiť i s revolučným nacionalizmom, a teda i snahou o odstránenie existujúcich spoločenských, politických, ekonomických a kultúrnych štruktúr. Trump však po svojom zvolení až do času napísania tejto knihy vládol v rámci ústavou vymedzených právomocí a o žiadnej revolúcii, ktorá by zlikvidovala liberálny demokratický systém nemôže byť reč. Podobne (ultra)nacionalistických bolo množstvo režimov, chýbala však nacionálno-revolučná palingenéza.

António de Oliveira Salazar (1889 – 1970), profesor ekonómie a bývalý minister financií, založil v Portugalsku v roku 1933 (Salazar mal *de facto* moc dlhšie, nová ústava však bola prijatá v referende až 19. marca 1933) tzv. Nový štát (Estado Nuovo). Palingenetický názov štátu, regeneračný étos, ktorý sa Salazar a jeho ideológovia snažili vytvoriť a ani koncept *lusotropicalismo*, podľa ktorého bol portugalský kolonializmus lepší než všetky iné a z neho vychádzajúci koncept *pluricontinentalismo*, podľa ktorého malo byť Portugalsko a jeho kolónie zdrojom civilizácie a stability, však nestačia na to, aby sa Portugalsko rokov 1933 až 1974 zaradilo medzi fašistické režimy. Salazar založil svoju politickú a neskôr i štátnu filozofiu na špecifickej interpretácii katolíckej sociálnej doktríny. Portugalský ekonomický systém bol založený na pápežských encyklikách *O nových veciach* (Rerum novarum; Lev XIII., 1891) a *Štyridsiaty rok* (Quadragesimo anno, Pius XI., 1931)⁸¹ a historici dnes charakterizujú tento režim ako korporatívny, autoritatívny a pravicový. Nebol totiž dostatočne revolučný a radikálny, nikdy nepristúpil k praktickej manifestácii fašistickej rétoriky, ktorú si osvojil. O povahe portugalského režimu veľa hovorí fakt, že skutočný fašizmus, Národno-syndikalistické hnutie (*Movimento Nacional-Sindicalista*) vedené Franciscom Rolãom Pretom (1893 – 1977), bol takmer okamžite tvrdo zlikvidovaný a Salazar sa po druhej svetovej vojne dokázal veľmi rýchlo prispôbiť, „defašizovať“ svoj režim a zbaviť sa najočividnejších vonkajších prejavov fašizmu.⁸²

Obdobný vývoj bol i v Španielsku, kde Francov režim zlikvidoval fašistickú organizáciu Falanga, ktorá vznikla v roku 1934 z dvoch takmer bezvýznamných hnutí. Falanga presadzovala regeneráciu národa a krajiny prostredníctvom revolúcie, ktorá by priniesla syntézu ľavice, pravice, katolíckych morálnych hodnôt

.....
⁸¹ KAY, Hugh. *Salazar and Modern Portugal*. NY, USA: Hawthorn Books. 1970, s. 63, Pozri tiež ŠTOFANÍK, Jakub. *Medzi krížom a kladivom. Recepcia sociálneho myslenia v katolíckej cirkvi v prvej polovici 20. Storočia*. Praha: Nakladatelství Filozofické fakulty University Karlovy, 2017.

⁸² COSTA PINTO, António. *The Blue Shirts - Portuguese Fascists and the New State*. Columbia: Columbia University Press, 2000.

a syndikalistického štátu pod vedením Josého Antonia Prima de Riveru (1903 – 1936), syna pôvodného španielskeho diktátora Miguela Prima de Riveru (1870 – 1930, v Španielsku vládol 1923 – 1930). Ešte predtým, než mohla zanechať akúkoľvek stopu na španielskych dejinách (vo voľbách roku 1936 zaznamenala 0,7 percenta), ju pohltila nová organizácia Francisca Franca (1892 – 1975) s podobným menom: Tradicionalistická španielska falanga a rady pre národno-syndikalistickú ofenzívu (Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista, FET y de las JONS). Časť členov pôvodného fašistického hnutia sa rozhodla s Francom spolupracovať, časť bola k spolupráci donútená a časť prišla o život (či už sa stali obeťami Francovhovho režimu, alebo, vo väčšine prípadov, padli počas občianskej vojny). Španielsky fašizmus i jeho revolučné snahy tak boli zahlušené hneď v zárodku vojenskou diktatúrou, ktorej politika ostala reakcionárska a autoritatívna – avšak nie fašistická. A to napriek množstvu vonkajších fašistických znakov ako kult vodcu, uniformy, snaha o zavedenie totalitných mechanizmov, korporatívne riadené hospodárstvo a podobne. Franco žiadne revolučné národné znovuzrodenie, nového fašistického človeka či novú spoločnosť nechcel a svoj režim postavil na starých konzervatívnych pilieroch moci, ako boli armáda a cirkev.⁸³

Násilie a paramilitarizmus

Násilnosť a násilie, podobne ako množstvo ďalších javov spájaných s fašizmom – ako silný vodca, uniformy či špecifická symbolika – nie sú podľa Griffina a mnohých ďalších historikov „nového konsenzu“ nevyhnutne definičným kritériom fašizmu. To znamená, že pri definícii fašizmu by sme sa zaobišli bez nich. Základom fašistickej ideológie sú palingenéza a revolučný nacionalizmus. Tieto dva fenomény by nám pri správnej interpretácii mali stačiť ako heuristický nástroj na rozoznávanie fašistických hnutí a na odlíšenie fašizmu od radikálnej pravice, nacionalizmu či populizmu.

Niektorí bádatelia, ako napríklad americký politológ A. James Gregor, dokonca tvrdia, že žiaden z významných talianskych fašistických teoretikov neoslavoval násilie a tí, ktorí tak robili (ako futurista Filippo Tommaso Marinetti, 1876 – 1944), boli v hnutí úplne marginalizovaní a v podstate bezvýznamní.⁸⁴ Napríklad i prvé skutočne fašistické hnutie v medzivojnovom Francúzsku, Faisceau, založené v roku 1925 Georges Valoisom (1878 – 1945), neoslavovalo násilie ako

⁸³ Podrobne PAYNE, Stanley G. *Fascism in Spain, 1923–1977*. Madison: Wisconsin University Press, 1999.

⁸⁴ GREGOR, James A. *Mussolini's Intellectuals: Fascist Social and Political Thought*. Princeton: Princeton University Press, 2009, s. 250 – 251.